

Annex 2b

Focus Group Discussion Guide; Chichewa version.

Introduction: Kukhala ndi wana

1- Kodi mumamva bwanji moyo okhala ndi wana?

funsitsani izi:

- *nanga utakhala opanda wana umatathauzani?*

2- Kodi nkofunika chotani kukhala ndi ana?

funsitsani izi:

- *kwenikweni nchiyani chomwe munthu angasowe atakhala opanda ana?*

- *nanga zingatathauzenji ngati banja? (mwamuna pokonda mkazi wake)?*

- *mwina mkuzakhalanso ndi ana ntsogolo?*

Kusiyana pakati pa amuna ndi akazi pa nthawi ya mimba, kuchira ndi chikuta

3- Kodi m mudzi muno ndi maudindo/ zintchito zANJI zomwe zimasiyanisa mwamuna ndi mkazi?

funsitsani izi:

- *Ndani amapanga mfundo?*

- *kupeza ndalama kapena zotieneleza pa khomo?*

- *ndani amakhala patsogolo muzochitika zambiri za mmoyo?*

- *ngakhale mmoyo wathu watsiku ndi tsiku?*

4- Kodi azimayi azitani nthawi yomwe ali oyembekezela/mimba?

funsitsani izi:

- *nanga azikakhala akhalidwe lotani?*

- *azitengapo mbali pazochitika zANJI?*

- *ndipo azitani panthawi yochila ndiponso akachila?*

5- Munyengo yonse yoyembekezelayi (miyezi 9) ndi zithu zANJI zomwe amayi sakuyenela kuchita?

funsitsani izi:

- *khalidwe ndi zochitika (ntchito) zANJI?*

- *nanga akachila?*

6- Bambo amatani panthawi yonse imene amayi ali ndi pakati?

funsitsani izi:

- *amasithika?*

- *ndi abambo angati amene amatero?*

- *nanga panthawi yochila ndinso atachila?*

- *nanga ndichani chenicheni chimakhala chitasitha mwa mzimayi ameneyi? (amayiwa amakulandil; a bwanji kusithika kumeneku)*

7- Munyengo yonse yoyembekezelayi(miyezi 9) ndi zithu zANJI zomwe Abambo sakuyenela kuchita?

funsitsani izi:

- *chifukwa chiyani?*
- *ndiambiri amapanga zimenezi?*
- *zosatila zake zimakhala zotani akamapitiliza kuchita?*

8- Kodi maganizo amenewa ochita kapena osachita zomwe mwanenazi munthawi yomwe mayi ali ndi pakati amachokera kuti?

funsitsani izi:

- *pali amene amanuuzwa?*
- *munayamba mwaonapo zikuchitika?*
- *anamuuza ndani?*
- *anawauza kuti chani?*

Mimba ndi kubereka

Choncho nonsenu muli ndi wana kapena mukuyembekezera kukhala ndi wana? Kotero kuti mukudziwapo kanthu ndithu pa za mimba ndi kubereka mwana

9- Kodi mayi angapitilire bwanji kukhala wa nthazi pamene ali ndi pakati?

funsitsani izi:

- *kodi nthazi ndi chiyani?*
- *nanga kukhala opanda nthazi mkotani?*
- *zosatila zake zimakhala zotani ngait mayi wa pakati lalibe nthazi?*
- *kodi mkovuta kukhala ndi nthazi?*

10- Mzimayi wanthazi pochila (pobeleka) zitanthauzanji?

funsitsani izi:

- *kodi thazi ndi chiyani?*
- *nanga kukhala opanda nthazi mkotani?*
- *zosatila zake zimakhala zotani lalibe nthazi?*
- *kodi mkovuta kuziwa kapena kukhala ndi nthazi?*

11- Pa milungu yoyambilila thazi zitanthauzanji kwa mayi amene wachila kumene

funsitsani izi:

- *kodi nthazi ndi chiyani?*
- *nanga kukhala opanda nthazi mkotani?*
- *zosatila zake zimakhala zotani lalibe nthazi?*
- *kodi mkovuta kuziwa kapena kukhala ndi nthazi?*

12- Ndizovuta zANJI zomwe zimabwelapo pa nthawi ya pakati ndi pochila?

funsitsani izi:

- *kudwala?*
- *imfa?*
- *m`maziwa bwanji?*

Infa za Ntchembere

13- Ndakhala ndikumva ndi azaumoyo muno mmangochi kuti `imfa za amayi chifukwa cha uchembere zikuchuluka kwambiri?` kodi zikutheka bwanji?

funsitsani izi:

- *nchifukwa chani zili zokwela?*
- *chikuchititsa nchiyani?*
- *nchifukwa chiyani zili zambiri kuno ku Malawi?*
- *mwina chifukwa cha umphawi ,chikhalidwe kapenazochitika zina?*

14- Ndi chifukwa chiyani amayi amamwalira pamene ali oyembekezela?

funsitsani izi:

- *amamwalirila kuti?*
- *nanga nchifukwa chiyani pobeleka?*
- *nanga nchifukwa chiyani pakangotha milungu yowelengeka yokha?*

15- Chingasithike nchiyani kwa ana ndi bambo pamene mayi wamwalila?

funsitsani izi:

- *kodi ana amakhalabe ndi a bambo?*
- *kodi abambo amkwanisa udindo*
- *wao ndiomwe waonjezelekapo?*

16- Kodi tingapangepo chiyani kuti amayi asamwalire panthawi imene tikufuna ana?

funsitsani izi:

- *mutani?*
- *muchepetsa bwanji?*
- *achite ndani?*
- *muzadziwa bwanji?*

Kutengapo mbali kwa abambo pa nkhani za umoyo wa ntchembere.

Ngati wina anatchulapo za udindo wa abambo.

17- Ena ankanenapo za udindo wa abambo, mukuona ngati mkofunika kuti zikhoza kutengapo mbali pa mayi wamtsogolo?

funsitsani izi:

- *kodi zikoza kulimbikisa bwanji pa umoyo wa mayi?*
- *kodi abambo amatanipo pa izi?*
- *kodi maganizo amenewwa amachokela kwa ndani?*

Ngati palibe amene anatchulapo za udindo wa abambo

18- Kodi abambo akhoza kutengapo mbali pochepetsa imfa za amayi chifukwa cha uchembere?

funsitsani izi:

- *udindo wanji?udindongati mwamuna komanso ngati mudzi?*
- *ndiofunikila bwanji udindo umenewu?*
- *koma ndi zoonza abambo angatenge udindo umenewu?*

19- Koma ndizoono abambo angatongepo mbali yeniyenio ngati mwamuna wao kwa mkazi oyembekezela?

funsitsani izi:

- *kodi abambo amngoziwa kokha za udindo wao kapenanso amapanga?*

20- Nchifukwa chiyani abambo samakangalika kwenikweni poonesesa kuti akazi awo ali ndi nthazi mmene ali oyembekezela ndinso pochila?

funsitsani izi:

- *kodi chimawalesa ndi chiyani?*

21- Mukhoza kulongosolapo kuti abambo amatengapo mbali kwambiri, angachite bwanji?

funsitsani izi:

- *angapitilize kutengapo mbali bwanji? maphunzilo?*

- *udindo wa achipatala ndi akulu ammunzi?*

- *zolesa nchiyani kuzimenezi?*

Kukhudzidwa kwa ena ofunikira

22- Kupatula mwamuna wao aliponso ena amene zimawakhuzapo pa nthawi ya yoyembekezera, pochila ndiponso pakapita masabata achepa? amakhala ndi udindo wanji?

funsitsani izi:

- *ndi ndani? abale, anthu ammudzi, amfumu, achipatala ect.*

- *amatengapo udindo wanji?*

- *amachita chiyani amayakhula kuti chini?*

- *amatangapo mbali kwambiri?*

- *zosatila zake zimakhala zotani?*

23- Mukuona ngati kutengapo mbali kwa anthu enawa nkofunika?

funsitsani izi:

- *amaonjeza kapena ayi?*

- *chifukwa chiyani kuli kofunika kapena ayi?*

- *ndizoti zikhoza kuthandiza kwa mmayi wa uchembere?*

Kusintha kwina

24- Pomoliza mukuona ngati ndi chiyani chomwe chiyenera kusithidwa kuti amayi asamwalire ndi uchembere?

funsitsani izi:

- *kusithika kwa udindo wa abambo?*

- *zingaziwike bwanji?*

Annex 2d

In-Depth Interview guide; Chichewa version.

Introduction: Mbiri ya wana

1. Kodi munakwatira kapena muli pa chibwenzi?
2. Kodi muli ndi wana? Munakhala ndi wana muli msinkhu wotani?
3. Moyo mumawuwona bwanji kukhala tate?
4. Mungakumbukire masiku amene anabadira ana anuwo? Misinkhu yawo njotani?
5. Tatiuzankoni zina zokhudza ana anuwo kaya.

Funsitsani izi:

- Zopita ku sukulu?

- Makhaliidwe awo (uku ndi kucheza chabe zokhudza anawa.)

Zokumana nazo nthawi ya mimba ndi pochira

6. Mungatiuzenji za nthawi imene akazi anu anali ndi ndi mimba, asanati kuchira?

Funsitsani izi:

- Kodi zinali zovuta?

- Zonse zinayenda bwino?

- Panali chiopsyezo chirichonse ku moyo wa amayi?

- Panali zochitika za chilendo?

- Inu munatengapo mbali yanji?

- Akusamala ana enawo ndi ndani?

7. Kuchira kwawo munakuwona bwanji?

Funsitsani izi:

- Kodi pochirapo inuyonu mundaalipo?

- Kuchirako kudali kovuta?

- Zonse zidayenda bwino?

- Panali chiopsyezo chirichonse ku moyo wa mayi?

- Panali zochitika za chilendo?

- Inu munatengapo mbali yanji?

- Akusamala ana enawo ndi ndani?

8. Masiku achikuta mudaawona bwanji?

Funsitsani izi:

- Kodi panali zovuta ziri zones?

- Kodi akazi anu mumawachitira chiyani?

- Nanga ana?

- Inali nthawi ya bwino?

9. Kodi pa nthawi imene akazi anu anali ndi pathupi, chinasintha chiyani?

Funsitsani izi:

- Kodi sikumasintha?

- Nanga pa nyengo ya chikuta?

10. Nanga Iwo ali woyembekezera chimene chinasintha ku moyo wanu ndi chiyani?

Funsitsani izi:

- Kodi Inuuyo zikupitirirabe?
- Nanga pa nthaawi ya chikuta?

Zoyembekezereka mwamuna

11. Kodi pamene anzanu anali ndi pakati Inu mumayembekezereka kuchita zotani?

Funsitsani izi:

- Kodi mumawathandiza?
- Munkachita chiyani?
- Munasintha mayendedwe?

12. Munkayembekezereka kuchita zotani nthawi yochira?

Funsitsani izi:

- Munali pafupi chotani?
- Zochitika zazikulu?
- Pochirapo munalipo?
- Kusintha kwa moyo?

13. Munkayembekezereka kuchita zotani nthawi ya chikuta?

Funsitsani izi:

- Kodi Inuuyo munali pafupi chotani?
- Zochitika zazikulu?
- Kusintha kwa moyo?
- Chithandizo chiri chonse?

14. Kodi zoyembekezerekazi inuyo munazikwanitsa motani?

Funsitsani izi:

- Kodi munakwaniritsa zonse momwe zimafunikirira?
- Kodi panali zina zovutirapo?

15. Kodi adakufotokozerani za zofunikazi ndi ndani?

Funsitsani izi:

- Kodi mudangozidziwira pa nokha?
- kapena alipo munthu ndi uwo adakuwuzani?
- Nanga anthu ena adakuwuzani zotani?

16. Pomaliza Inuyo mukuganiza bwanji za maganizo amenewa?

Funsitsani izi:

- Kodi amuna anayenera kuthandiza akazi awo?
- Kodi athandize bwanji?
- Kodi awathandize chotani?

Infa za Ntchembere

17. Kodi mungatiuzenji za infa za ntchembere mmudzi mwanu muno mogwirizana ndi kubereka ana?

Funsitsani izi:

- Kodi zimachitikadi?
- Kodi ndi vutodi kuno limeneli?
- Kodi vuto lagona pati?
- Kodi mungatipatseko zitsanzo?

18. Kodi Inu mudawonapo mzimayi akumwalira ndi kubereka?

Funsitsani izi:

- Wapafupi nanu?
- Kodi zinatani?
- Moti sizikanatheka kuyilewa imfa imeneyi?

19. Mungachite chiyani kuti akazi anu asadzafe ndi kubereka?

Funsitsani izi:

- Kuwathandiza kungathandize?
- Kukhala ndi chikonzero cha ku chipatala?
- Kuwapatsa zakudya zabwino komanso zakumwa zabwino?

20. Ngati mungaberekenso, zabwino zimene mukuganiza kuti mungachite mokomera akazi anu ndi mwana ndi ziti?

Funsitsani izi:

- Mukuganiza zoberekanso?
- Nanga zochitika zimene mungasinthezo ndi ziti? Nanga mungasinthe bwanji?
- Kodi pali zolepheretsa kukwaniritsa chifuniro chanucho?

21. Kodi zimene zinayenera kusintha mmudzi mwathu muno kuti tichepetse imfa za ntchembere ndi ziti?

Funsitsani izi:

- Zingasinthe motani?
- Angasinthe ndani?
- Pali mbali imene inuyo mungatengepo?

Mphamvu za anthu ena.

22. Kodi alipo anthu amene adakuwuzanipo zokhudza mimba ndi kubereka?

Funsitsani izi:

- Ndi ndani?
- Adakuwuzani zotani?
- Ndipo anati ndi chifukwa chiyani?

23. Mukuganiza kuti zonena za anthu ena zinakuthandizani bwanji pochita zabwino kwa akazi anu?

Funsitsani izi:

- *Anali ndani? Abale anu, Akulu ammudzi, Achipatala, Amfumu?*
- *Adakuthandizani motani?*
- *Kodi zinalidi zothandiza?*
- *Kapena zinangokakitsa kuchita zithu zabwino?*

24. Pambali pakuti anthu ena adakuwuzani za mimba ndi kuchira, zina mudazidziwa bwanji zokhudzana ndi mimba komanso kukhala ndi wana?

Funsitsani izi:

- *Pakungowonera kwa anthu ena?*
- *Pakumvera muwailesi kapena kuwerenga nyuzi?*
- *Ku mauthenga aku chipatala?*
- *Kapena kadziwa mwini*

Mafunso Otsiriza

25. Kodi mukuganiza bwanji za tsogolo la banja lanu pa mbali ya umoyo?

Funsitsani izi:

- *Chikonzero cha ana owonjezera?*
- *Umoyo udzakhala bwanji? Udzakwera kapena kutsika?*

26. Kodi mukuganiza kuti umoyo wa amayi m`boma la Mangochi utha kusintha? Nanga mmudzi mwanu muno?

Funsitsani izi:

- *Chingasinthe ndichiyani?*
- *Chingasinthe motani?*
- *Pali ntchito imene abambo angagwire pa kusinthaku?*
- *Kodi ndi zotheka kusintha?*

Annex 3b

Focus Group Discussion Guide; Yao version

Introduction: Kola Wanache

1. Ana wuumi ukasawaga uli uliukwete wanache?
Awusye soni ayi:-
 - Ngakola mwanache gopolanya kuti chichi?
2. Ana ligongo chichi kuli kwakusosekwa kuti mundu akoleje wanache?
Awusye soni ayi:-
 - Ana pakusawonekaga chakusowa naga uli jwangali mwanache?
 - Ngali mwanache jikasatandusa chichi ku jwamkongwe?
 - Kuwonjechesya wanache msogolo muno?

Kulekangana kwa achalume ni achimasyeto ndema ja chitumbo, kuwereka ni nawereka pe`.

3. Ana pana kutindana pa masengo gakusatendaga achalume nachimmasyeto m`chimisi?
Awusye soni ayi:-
 - Nsyene kulamula nduni?
 - Nsyene kulamula pa mbiya?
 - Itendo yekulungwakulugwa ya wuumi?
 - Itendo ya ung`asi?
4. Ana wakongwe atende chichi naga wana chitumbo?
Awusye soni ayi:-
 - Ndamo ni itendo yine ni yine?
 - Nambi kukuwereka?
 - Nambi ali nawereka pe`?
5. Ana pana yakuti njembere jikatendaga naga jana chitumbo?
Awusye soni ayi:-
 - Ndamo ni yitendo yine ni yine?
 - Ana ligongo chichi?
 - Nambi kukuwereka?
 - Nambi ali awereche?
6. Ana jwanlume jutendeje chichi ndema ja chitumbo josope?
Awusye soni ayi:-
 - Ana pakasawaga kulekanganya ni wakongwe nkana kole chitumbo?
 - Ana aachalume wajinji akasatendaga yereyi?
 - Nambi kukuwereka?
 - Nambi nawerekape`?
 - Ana perepa ikusalekanganaga uli na achimmasyeto?

7. Ana walume akatendaga chichi miyesi 9 josope ja chitumbo?

Awusye soni ayi:-

- Ana ligongo chichi?
- Ana yereyi wajinji chiwera kutenda?
- Yakuyichisya kutenda yereyi ikasawaga yanti uli?

8. Ana syere nganisiyosi sakuti atendeje mwanti akasatendaga mwanti sikasawumiraga kwacheni?

Awusye soni ayi:-

- Pana jwakusasalaga?
- Kupali kuwayiweni wane ali nkutenda kapena ngatenda?
- Naga pana jwasasile, nduni jwele?
- Jwatite chichi?

Chitumbo ni Kuwereka

Utendewu wosope wana wanache kapena akwembecheya kola wanache? Nikuti wosope pana chachimanyi cha chitumbo ni kola mwanache.

9. Ana njembere jiweje uli kuti jiwe jana wuumi wambone?

Awusye soni ayi:-

- Ana naga kuti wuumi wambone nikuti chichi?
- Ana wuumi wesakale ni wanti uli?
- Ana pana yakuyichisya pa wumi wangatama ni chenene?
- Ana kola wuumi wambone kwangasausya?

10. Ana ya wuumi wambone ku njembere kukuwereka ni yapi?

Awusye soni ayi:-

- Ana pana yanganiyiwa yawuumi wambone kukuwereka?
- Ana yakusapanganayi yana yakuyichisya yakwe?
- Ana kola wuumi wambone kwangasausya kukupata?

11. Ana ya wuumi wambone ku njembere ali nawereka pe` ni yapi?

Awusye soni ayi:-

- Ana pana yanginiyiwa yawuumi wambone ku njembere jiri nawereka pe`?
- Ana yakusapanganayi yana yakuyichisya yakwe?
- Ana kola wuumi wambone kwangasausya kukupata?

12. Ana pana yampaka isausye pa chitumbo / kukuwereka?

Awusye soni ayi:-

- Utwere, Chiwa, yereyi ayimanyi uli?

Chiwa Cha njembere

13. Kutochera ku wa yawuumi ku Mangochi, mbikene kuti achimmasyeto wajinji wajasiche ligongo lya kola mwanache.

Awusye soni ayi:-

- Ikasakombolekaga uli?
- Ana winjiwu ligongo chichi?
- Chikusamtendekasyaga chichi?
- Ana pana magongo gakwe?
- Ligongo chichi ku Malawi kuno kwela iyiyi?
- Ana pana magongo ga wandu mchimisi, itendo ya wandu, ngani sya ipanje?

14. Ana njembere sikusawaga ndema ja chitumbo ligongo chichi?

Awusye soni ayi:-

- *Chikusatendekaga chichi kuti aweje*
- *Ali wana chitumbo?*
- *Ali nkuwereka?*
- *Ali awereche?*

15. Ana chachikusichisindaga njembere jiri jiwire ku wanache ni baba wawo chichi?

Awusye soni ayi:-

- *Ana wanache komboleka kutama ni baba wawo?*
- *Nikuti babawo tajonjehesye udindo?*

16. Ana pana mtela wanti tunandiye chiwa cha njembere kuwa ni kuwereka?

Awusye soni ayi:-

- *Tutende chichi?*
- *Tutende uli?*
- *Tatende wani?*
- *Tunandiye chanti uli?*
- *Ana mpaka ikomboleche?*

Kwayigwa kwa achalume ni wuumi wa njembere

Naga paliji juwasasile yakusatendaga achalume

17. Wane wasasile ya masengo ga achalume ana yereyi ili yakusosekwa ku wuumi wa mama jwa msogolo?

Awusye soni ayi:-

- *Yereyi mpaka isinde uli wuumi wa jwammasyeto?*
- *Nambi achalume akusatendaga chichi?*
- *Ana yereyi ikasawumiraga kwacheni?*

Naga ngapagwa jwasasile ya achalume.

18. Ana achalume pana yampaka atendeje kunandiya chiwa cha njembere mwakamulana ni kuwereka?

Awusye soni ayi:-

- *Ana chakutendacho chichi?*
- *Musi kapena wamkwakwe akwete yakutenda?*
- *Yere itendoyo iri yakusosekwa china uli?*

19. Ana achalume mpaka ajigale kweli jere mbaliji? Ligongo chichi?

Awusye soni ayi:-

- *Ana achalume akusajigalaga mbali kwene mpera ajawo wakongwe pa kola mwanache?*
- *Ana achalumewa akasagambaga kumanyilira yampaka atendeje, kapena akusayitendanga kwene?*

20. Ana ligongo chichi achalume ndawi siine akasawonekaga mpera yangaakwaya nnope ya wuumi wa njembere wambone ali wana chiilu / kukuwerekwa?

Awusye soni ayi:-

Ana chisiakanyaga chichi? Pana yakulekasya?

21. Ana mpaka apakombole kusala kuti kuli kwa kusosekwa nnope uli kuti achalume ajigaleje mbali?

Awusye soni ayi:-

- Yereyi mpaka tuyitende uli?

- Ana tutende chichi kuti achalumewa yiyakwayeje nnope? Majiganyo, itendo ya mmusi?

- Ana pana yampaka atende wa mawailesi ndi news paper, wachipatala kapena achinangolo wa mmusi?

- Ana pana yakanya kuti yereyi itendekwe?

Kwayigwa kwa wandu wanepe wakusosekwa

22. Pambali pa wamkwakwe, pana wane soni yayikusiyakwayaga, ya chitumbo, kuwerekwa ni ndema jakuya nawerekape`?

Awusye soni ayi:-

- Naga pana chisyesyene chakusatendaga ni chichi? (Ana werewa akusawaga wani? Wandu wamwiiwasa mwawo (alongo ajawo) , wandu wa mmusi, mwenye jwa m`musi, wachipatala?)

- Chakusatendaga chichi?

- Akasatiga chichi?

- Akasawandichira nnope?

- Yakuyichisya?

23. Ana kwayigwa kwa wandu wanepeku kwambone?

Awusye soni ayi:-

- Kukasatupa, kapena kukasanandipa?

- Anayerayi yakusosekwa kapena iyayi?

- Ana yere itendoyi mpaka ikamuchisye wuumi wambone wa njembere ni kuwerekwa?

Yakusinda yine

24. Pakumalisya, mwangasagula, ana chakuchiwona kuti mpaka chisinde kuti winji wa yiwa ya njembere kwayana ni uweresi inandipe ni yapi?

Awusye soni ayi:-

- Ana pana yakuti mpaka achalume atende?

- Kuti ikomboleche tutende uli?

Annex 3d In-Depth Interview guide; Yao version.

Introduction: Mbiri ja wanache

1. Ana walombele kapena wana uganja?
2. Ana akwete wanache? Ana wakwete wanache ali ni yaka ilingwa?
3. Ubabagwe ukasawaga uli? (*Ngausya naga chiusyo cha munyuma atite wangali mwanache.*)
4. Wanache wawo wapali pa chichi?/ Lyuwa chi? Wana yaka ilingwa?
5. Ana pana yapadera yampaka asale ya wanache wawo?
Awusye soni ayi:-
 - Soma sukulu
 - Ndamo/ itendo ya wanache wawo (*aku kuweje kambirana yejinji kwayana ni wanache*).

Yakuwoneka Pa Chitumbo / Kukuwereka

6. Ana pana ya mpaka atusalire yakwayana ni chitumbo, wakongwe nkanawe kuwereka?
Awusye soni ayi:-
 - Yaliji yakusawusya?
 - Yosope yajesire chenene?
 - Paliji cha kuwogoya chilli chose pa wuumi wa wamkwawo?
 - Pawoneche yakutendekwa yachilendo iliyose?
 - Wawojo yaakwayiye china uli?
 - Wanache wanewo nkusamala nduni?
7. Kuwereka wakuweni uli?
Awusye soni ayi:-
 - Wawojo wapali?
 - Yaliji yakusausya?
 - Yosope yajesire chenenepe?
 - Paliji cha kuwogoya chilli chose pa wuumi wa wamkwawo?
 - Pawoneche yakutendekwa yachilendo iliyose?
 - Wawojo yakwayiye china uli?
 - Wanache wanewo nkusamala nduni?
8. Ana ma wiki gandanda nawerekape gatiga uli?
Awusye soni ayi:-
 - Yakusausya?
 - Wawojo waatenderaga chichi wamkwawowo?
 - Nambi wanache?
 - Ndawi jambone?
9. Chiwachiweni kusinda pa wuumi wa wamkwawo ali wana chitumbo chichi?
Awusye soni ayi:-
 - Yereyi ikusinda?
 - Nambi wiki sya kuya nawerekape`?

10. Wamkwawo ali wana chiilu, chichasindire kwa wawoji chichi?

Awusye soni ayi:-

- Yereyi ikusinda?

- Nambi wiki sya kuya nawerekape`?

Yitendo ya jwa nlume

11. Wawoji wasosekwaga kutenda chichi wamkwawo ali wana chitumbo?

Awusye soni ayi:-

- Waakamuchisyaga?

- Wawojo watendaga chichi?

- Yitendo yawo yasindile?

12. Wawoji wasosekwaga kuti atende chichi ndema ja kuwerekaka?

Awusye soni ayi:-

- Wawandichiile?

- Yakutenda yekulungwa?

- Wawojo wa pali kukuwerekako?

- Pana yiyasindire pa yitendo ya wawo?

13. Wawoji wasosekwaga kutenda chichi wamkwawo ali awereche mwasampano?

Awusye soni ayi:-

- Ana wawoji yakwayaga nnope uli?

- Itendo yekulungwa?

- Kusinda pa kajende ni itendo kwa wawoji?

- Chikamuchisyo chilichose?

14. Ana wawoji pakuliwona wayichilaga yakusosekwa yosope?

Awusye soni ayi:-

- Yosope wayikombwele?

- Pali pa yakusawusya pakutenda yine?

15. Ana yakusosekwayi wayipikanire kwaacheni?

Awusye soni ayi:-

- Yakwamba kuyimanya?

- Pana mundu juwasalire jwanti paka ku nkolanga?

- Wandu wane wasaalire chichi pa ngani ja yakusosekwayi?

- Pakwete piwaweni wanepe ali kutenda?

16. Pakumalisya wawoji akuganisya uli pa yakusosekwayi?

Awusye soni ayi:-

- Ana kuli kwa kusosekwa kuti achalume wakamuchisyeje achimmakwawo?

- Ana wakamuchisyeje china uli?

- Ana ligongo chichi?

Yiwa ya njembere

17. Wawojo pa jikape` nganisyo syawo sili syanti uli pa chiwa cha njembere mmusi mwawo muno?

Awusye soni ayi:-

- Ana sikusaonekaga?
- Ana yereyi ili yakusausya nnope?
- Tabu jakwe jiri pa?
- Ana pana ya mpaka ayisale?

18. Ana pakwete paam`bweni mundu jwamkongwe ali nkuwa ni uweresi?

Awusye soni ayi:-

- Wakum`bandichila nope?
- Ana ikakomboleche kuchigosya chele chiwachi?

19. Ana mpaka atende chichi kuti wamkawo akasawa ligongo lya uweresi?

Awusye soni ayi:-

- Kuwakamuchisya mwakuwawandichira?
- Kosechera ya chikamuchisyo cha mtela?
- Yakulya yambone ni yakumwa yambone?

20. Naga ali akwete mwanache jwine, ana ya mpaka aatendeje yachilendo yakwanonyera wamkwawo kapena mwanache, indu chi?

Awusye soni ayi:-

- Mpaka atende yachilendo ligongo chichi?
- Mpaka iwoneche yakupinjikanya pe`?

21. Ana yakuyiwona wawoji kuti yakusosekwa kusinda mmusi mwawo muno ni yapi, kuti tunandiye chiwa cha njembere mwakamulana ni uweresi?

Awusye soni ayi:-

- Yapi?
- China uli?
- Nkusinda nduni?
- Pana mbali ja mpaka ajigale?

Nganisyo sya wandu wanepe`

22. Ana wandu wane pakwete piwasaalire ya kutenda ni kwayana ni chitumbo ni kwayana ni chitumbo ni kuwerekaka?

Awusye soni ayi:-

- Wani were waliji?
- Watite chichi?
- Watite ligongo chichi?

23. Ana akuliwona kuti pana yiwatendaga yambone kuwamkwawo ligongo lya wandu wane? (ali wana chitumbo, kukuwereka, kuya nawereka pe`?)

Awusye soni ayi:-

- *Wani / Nduni jwere? Liwasa, (alongo ajawo) anangolo wa mmusi, Wachipatala, Mwenye?*
- *Yantendekasisye mwitala nlyanti uli?*
- *Yaakamuchisye?*
- *Kapena yayitesire kutenda yindu yambone mwakusausya?*

24. Pambali pakuti wane watekuwasalira ya kuteteya kwa chitumbo ni kukwereka, pana matala gane giwapatire kumanyilira itendo/kasamale ka ya chitumbo ndi kuwereka?

Awusye soni ayi:-

- *Lingula wane ani kutendape?*
- *Pikanira mmawailesi kapena yakuwalanga?*
- *Mautenga ga kuchipatala?*
- *Limanyilira nsyene?*

Kumalisya yiwusyo

25. Akuganisya kuti liwasa lyawo liwe chanti uli msogolo muno?

Awusye soni ayi:-

- *Ana komboleka kwonjehesya wanache?*
- *Wuumi wuchilongomana kapena kusonechera?*

26. Ana akuganisya kuti wuumi wa njembere mboma jetu jino atamuse mmusi wetu uno kuti kwakusosekwa kuti usinde? Kasinde kakwe ni kutenda uli?

Awusye soni ayi:-

- *Ana pana yakutenda achalume?*
- *Achalume mpaka atende chichi?*

27. Mwayikuwonecheramu sogolo ja boma ja Mangochi jino akujiwona uli ku mbali ja wuumi wa wandu?

Awusye soni ayi:-

- *Ana ichikomboleka kwesya wuumi wa wandu mboma ja Mangochi jino?*